

NEMZETI MŰVÉSZET.

ÍRTA ÉS A MAROSVÁSÁRHELYI KEMÉNY ZSIGMOND-TÁRSASÁG ÜLÉSÉN 1910. JANUÁR 16-ÁN FELOLVASTA: KÓS KÁROLY.

Kicsiny és szegény nemzet vagyunk mi magyarok. Hogy mégis megmaradtunk, sőt **Nemzeti művészet.** megszorodtunk ezen a földön, azt talán leginkább kulturánknak, nemzetünk kulturképességének köszönhetjük. Tudtunk nemcsak javakat elélni, de tudtunk javakat produkálni. Javakat, amelyek megállották helyüket a világv versenyben. Gazdasági és kulturális értékeket. És tessék elhinni, ezek a termelt és nemzetünk által forgalomba hozott javak sokkalta jobb fegyvereink voltak a múltban minden ellenségünk ellenében, mint öldöklő szerszámaink.

Így élünk ezer évig itt, sőt ha Atillától számítjuk magunkat, másfélezer esztendeig. Így érkezünk el a XIX. század közepéig. A XIX. század az egész világ számára óriási változásokat hozott. A francia forradalom öntudatra ébreszti a tömegeket: a népet, mely addig a népvándorlás óta öntudat nélkül, mintegy álomban aludt át sok nehéz századot.

A gazdasági fellendülés, a gyárpar, a közlekedés fejlődése, egyáltalában a gyakorlati tudományok fejlődése egy félszázad alatt nagyobb társadalmi átalakítást végzett, mint eddig 1000 esztendő. És megszületik a szocializmus. A múlt század harcai, bármilyen néven nevezzük is őket, tulajdonképpen mind a tömegek harca a kiváltságosok ellen.

Csudálatosnak látszik azonban az, hogy ugyancsak a múlt században születik meg a nemzeti eszme, talán helyesebben mondva a faji eszme. Pedig ez természetes; mert amint a tömegek öntudatra ébredtek, amint úgy ahogy érvényesült az emberi egyenlőség eszméje, azonnal fel kellett ébrednie a faji öntudatnak is abban az alakban, amint azelőtt soha.

Fel kellett ébrednie éppen abban az időben, amidőn a közlekedés olcsóvá és gyorsá tétele által az országok, tehát nemzetek, közötti közlekedés annyira megkönnyebbedett. A tömeges vándorlás el is kezdődik mindenfelé. Az északamerikai Egyesült Államok, Ausztrália, az afrikai gyarmatok, Délamerika felé özönlenek az öreg, zsúfolt Európából a tömegek. De Európában magában is népmozgalmak keletkeznek. A nagy ipari gócpontok tenger munkást vonzanak magukhoz, a kereskedelem is busásan toboroz embert. A föld népe megindul a városok felé. És bizony nem nézi, hogy vajjon idegen országba kell-e mennie, amikor azt tudja, hogy ott jobban megfizetik munkáját mint saját hazájában. A gyárak szülik meg a nemzetközi szocializmust: a gyári munkásnép internacionalista. Eleinte legalább és részben ma is az.

Úgy látszott, hogy a nagy szociológusoknak lesz igazuk, akik azt jövendölték, hogy a nemzetek közötti válaszfal leomlik, hogy érvényesül a legteljesebb emberi egyenlőség.

De hát ez a jövendölés mindmáig nem teljesült. Sőt ellenkezőleg. Éppen ez a lázas vándorlás, a vegyülhetőség ez a nagy lehetősége szükségképpen, öntudatlanul, talán ösztönszerűen felébresztette a nemzetekben, fajokban a védekezés gondolatát. Amiképpen az egyes ember megtámadtatása esetében védekezik, úgy védekezik a faj is, mint egy ember, ha életét valami megtámadja.

A fajok fegyver után néznek, amely megvédelmezheti őket.

Nem nyulnak puskához, kardhoz, nem támadnak egymás ellen nemzetirtó harcokban, mint egykor régen, amikor hitükért, szabadságukért szállottak síkra. Fegyverül faji, nemzeti kulturájukat ragadják fel.

A fajok tehát számbavették erejüket és fegyvereiket. A számbeli erőt konstatálták a hivatalos népszámlálási adatok. A fegyvereket, azok jóságát, számát és erejét konstatálta: a história, irodalomtörténet, művelődéstörténet, mint a faj multjának számvevője, és ennek alapján, ennek folyományaképpen a jelenlegi állapotot konstatálta maga a faj:

milyen helyet is foglal el az én nemzetem ma a művelt nemzetek sorában, mit tudok produkálni ma: iparban, kereskedelemben, tudományban, irodalomban, művészetben?

Aztán megkezdődött a fajok harca. És folyik immár pihenés nélkül egy egész század óta. És nemhogy kisebbedne az idővel, de sőt terjed, növekedik erőben és terjedelemben. Ma már az Európában megindult harc kiterjedt Afrikára, behatolt Ázsia belsejébe, és nézzük csak micsoda félelem lepi meg a hatalmas nagy nemzeteket, amikor a sárga veszedelmet jósolgatják.

Ha vizsgáljuk a harcban működő fegyvereket, konstatálnunk kell, hogy a gazdasági fegyver a faji harcban nem bizonyult elég hatásosnak. Gazdaságilag tönkre lehet tenni egy országot, szegényé, koldussá lehet tenni a népet, sőt el lehet kergetni egy vidékről, de a fajt magát nem lehet megölni. Sőt öldöklő fegyverekkel sem. Példa erre a kis Finnország, melyet Oroszország minden rendelkezésére álló eszközzel tönkre akar tenni és mely mégis él, sőt fejlődik. Ma többet hallunk róla mint a boldog svéd időkben. De példa rá Irország és a poroszországi lengyelség is.

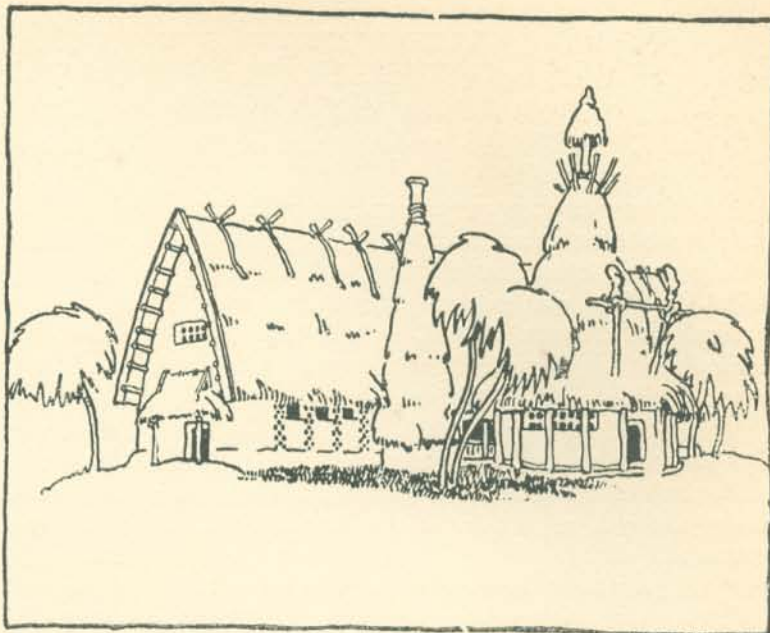
Miféle hatalmas fegyver az, mely ezeknek a kis, szegény, gyenge fajoknak erőt adott a harcra és győzelmet adott, vagy győzelmet fog adni? Mi hát az az erő, mely megtartotta őket mégis, sőt elősegítette őket? Mit csináltak ezek az emberek? Honnan tanulták, hogy mit kell csinálniok?

Ezek a kérdések éppen bennünket, magyarokat kell hogy érdekeljenek, akik kis számú, szegény, elnyomott faj vagyunk, rokontalanok, gyűlöltek — de élni akarunk.

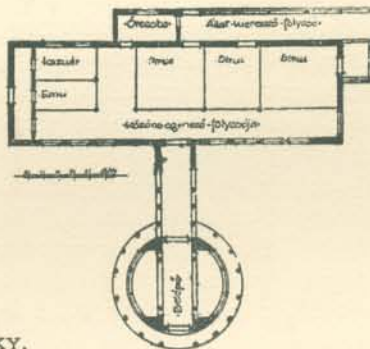
Erre a kérdésre egy szóval felelhetünk: ezek a fegyverek a fajok nemzeti kultúrája, amely nemzeti kultúra kezdődik az írni-olvasni tudásnál és végződik a nemzeti művészetnél.

De míg az írni-olvasni tudás, azután a tudomány elemeinek ismerete, később magasabb fokon a mesterségek maguk elsősorban az önfenntartás céljait szolgálják,¹

¹ A szorosán vett tudomány pedig nem lehet faji érdekeknek alárendelve.

139.

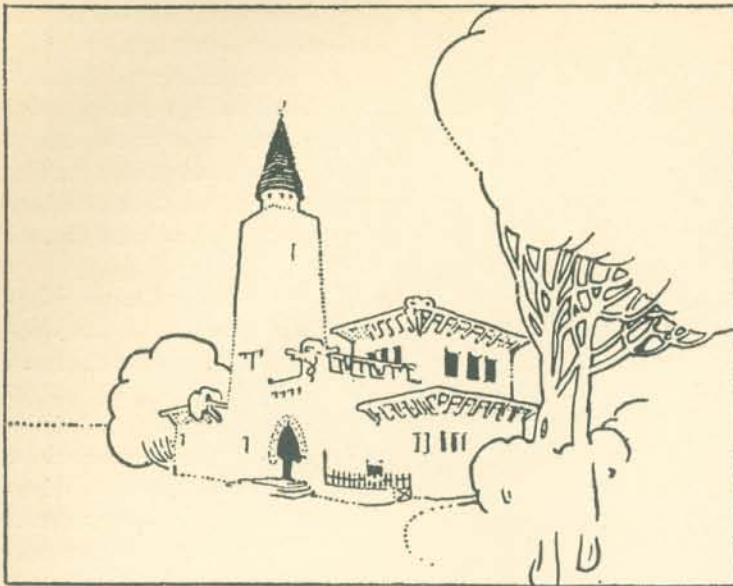

139. STRUCHÁZ.
TERVEZTÉK:
KÓS ÉS ZRUMECZKY.

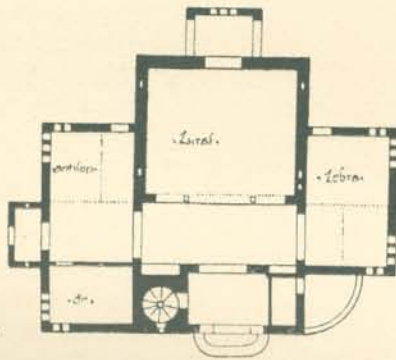
BÂTIMENT
DES ATRUCHES.

BUDAPESTI ÁLLATKERT.

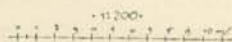

140.

140. ZSIRÁF-
ÉS ZEBRAHÁZ.
TERVEZTÉK:
KÓS ÉS
ZRUMECZKY.

BÂTIMENT
DES GIRAFES.

BUDAPESTI ÁLLATKERT.

addig a nemzeti művészet a fajfenntartás legnagyobb és legbecsesebb, sőt majdnem egyetlen fegyvere, vára.

Valamely faj kifejezője, ismertetőjele elsősorban a nyelve. De a fajt, a nemzetet maga előtt és a többi nemzetek előtt nem a nyelve, hanem nemzeti irodalma karakterizálja. A nyelv csak anyag, mellyel a költő dolgozik, mint a festékekkel a piktör, az agyaggal, bronzal a képfaragó, a téglával, kövel, fával, vassal az építész.

Ha nézzük a nemzetek irodalmát, akkor azt látjuk, hogy a XIX. századig igazi, tudatos nemzeti irodalomról nincsen szó. A klasszikus kor írói, a középkor emberei, a reneszánsz humanistái, ha nemzeti nyelven írtak, akkor ezt nem azért tették, mintha tudatában lettek volna annak, hogy ők ezzel nemzetüket, fajukat szolgálják; ha azon korok írói véletlenül nemzeti tárgyat énekeltek meg, akkor szintén nem tudatos fajszeretettől tették többnyire, hanem azért, mert nem tudták másként.

Ezzel nem azt mondom, hogy nemzeti büszkeség nem volt akkor, hanem azt, hogy ez a nemzeti büszkeség nem azonos a mai fajszeretettel. A reformáció kora már nemzeti eszméket is felszínre hoz ugyan, de az sem tisztán az, ami a mai. Sok ott a hatalmi, egyházi, politikai érdek, ami megint más.

A XIX. századig a tömeg egyáltalában nem ismeri a nemzeti, faji kérdést. Egyesek, felvilágosodott, művelt emberek, a faj kiválasztottjai érzik az eszmét csak. A tömeg, a nép mozdulatlan.

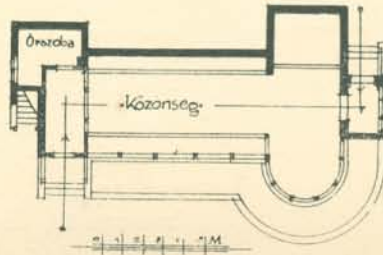
Kivételes eset a mi esetünk, bár a mi régi szabadságharcaink is nem annyira a magyar faj küzdelmei voltak a német fajjal, mint inkább egy kifosztott, elkinzott nép küzdelme elnyomójával. Hogy az elnyomottat és elnyomót éppen két faj jelképezte, csak ezért egyuttal faji, nemzeti harc is a Thököly és Rákóczi harca. De ne felejtjük azt sem, hogy a német táborban harcolt akkor sok magyar is és a szabadságkeresők táborában sok ruthén, oláh, meg rác.

De visszatérve: amint a XIX. századig igazi, tudatos nemzeti irodalom nem volt, úgy nem volt nemzeti művészet sem.

141.

141. RÁGCSÁLÓK ÉS ROVAREVŐK HÁZA.
TERVEZTÉK: KÓS ÉS ZRUMECZKY.BÂTIMENT
DES RONGEURS.

BUDAPESTI ÁLLATKERT.

művészetileg terméketlennek, tehetetlennek mondják. De ez csak látszatra igaz. A múlt századot inkább nevezhetnők a stíluskeresés századának. Kereste minden faj, minden nemzet a maga stílusát.

Elöljár a keresésben, mint mindig, az írásművészet.

Lássuk csak!

Egy skót pap, Macpherson felfedezi Ossiánnak, a kelta irek, avagy a gael skótok vak költőkirályának csudálatos ősi énekeit, melyek a nép száján a skót bárdok hagyományában fennmaradtak. Ez az énekgyűjtemény komor, sokhelyt ködös hangon mesél az egykori ősokról, elmondja haditetteiket, pusztulásukat, a vesztett csatákat és siratja a régi nemzeti dicsőséget.

Az énekeket kinyomatják, a skótok és irek nemzeti büszkesége faji büszkeséggé alakul és Európa nemzetei eszmélni kezdenek.

A németek kiássák a feledés homályából a Nibelung-éneket, az északi népek az Eddát, a norvégek publikálják Ságáikat, a franciák a Cidet keltik életre ismét.

Ezeket a nagyszerű dolgokat legtöbbször a régi pogány világ költötte. A középkor rajongása a nép közé szorította. Mindenki elfelejtette őket és lám századok múltán, mikor a fajok ősi, igazi kulturájukat, fegyverüket keresik, akkor először is a megvetett, lenézett énekekhez fordulnak vissza, nemzeti kulturájuknak az együgyű nép, az elnyomott nép által hűségesen megőrzött emlékeihez.

Oh, mert az uralkodó osztályok, a gazdagok, az előkelők könnyen felejtkeznek el őseikről; de a nép konzervatív, az őrzi, ami neki kedves, az nem hagyja el hűtlenül emlékeit.

A klasszika, a középkor művészete, a reneszánsz internacionális stílusok voltak, nem privilegiumai egy fajnak. Igaz, hogy ezek a stílusok, amint más és más nemzetek kezébe kerültek, másokká és másokká is váltak. De ez öntudatlanul történt.

A reneszánsz, amint megtette a maga körútját Európában, lett belőle német, francia, angol, spanyol, olasz reneszánsz.

Azután jött a barokk, a rokokó. Tovább nincs. Megérkeztünk a XIX. századhoz.

Nagy Napoleon, a császár kiadja egy szép napon a parancsot építészeinek, festőinek, szobrászainak, hogy csináljanak az ő számára és Franciaország számára egy új, egy külön stílust.

Ez az első tudatosan nemzeti stílus: az empire.

A XIX. századot a stílus-talanság korszakának nevezik. Nincsen stílusa, ezért általában

Ott van a finn nemzet. A múlt század elején rettenetes, öldöklő harcok után, svéd fennhatóság alól az oroszok fennhatósága alá kerül. Ennek az alig 2 milliós népnek akkoriban még anyanyelve sem volt. Svédül beszélt a finn, svéd volt a kulturája, lutheránus a vallása. Amikor orosz uralom alá kerül, tudatára ébred szegénységének, kicsinységének, gyengeségének. Tudja, hogy meg akarja semmisíteni a cárizmus és tudja, hogy nincs semmi fegyvere, mellyel harcolhasson. Mégis megpróbálja.

Népéhez fordul. Először is megtanul a svéd Finnország finnül beszélni, hogy finnül érezhessen. Iskolába a néphez jár. Felfedezi népét, felfedezi, hogy annak ősi kulturája van, felfedezi a Kalevalát, a nemzeti eposzok egyik leghatalmasabbikát. Felfedezi nem a fényes városokban, nem a kulturaközpontokban, nem a múzeumokban, akadémiákban, hanem országja lefeljebb zugaiban, legszegényebb népeinek ajakán mint élő valóságot. Csudálatos dolog ez.

De mi is, mi szegény, elnyomott magyarok, amikor legnagyobb szükségben voltunk, akkor a szegény néphez fordultunk. És a mi hegyeinkben is akadt kincs. A mi őserdőink is tartottak meg valamit számunkra a múltból.

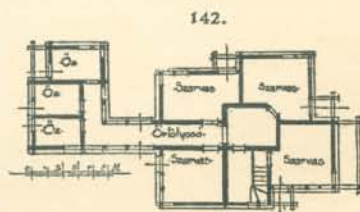
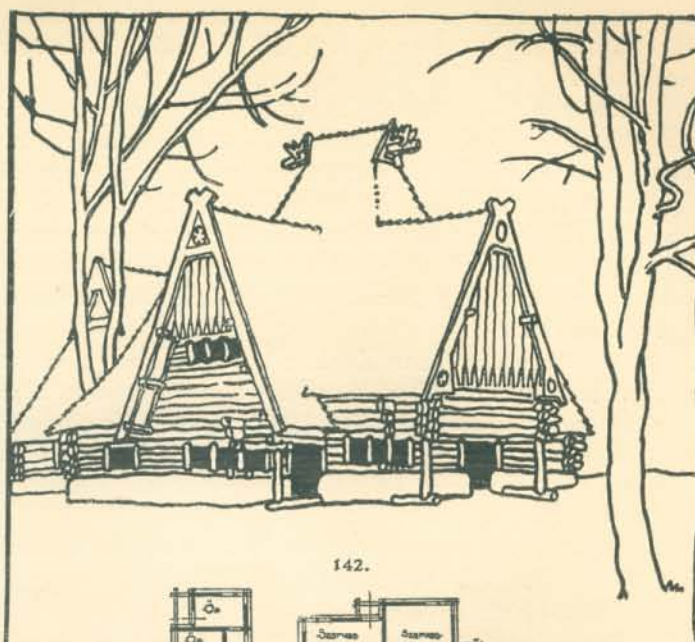
Kitűrjük mi a múlt idők avarjaiból megvetett népdalainkat, felfedezzük népünket mint nemzeti kulturánk leghívebb híveit, legjobb őrzőit. A névtelen, rongyos kurucok keserű dalai, a székelyek szomorú, kódós balladái nemzeti irodalmunk legszebb kincsei ma. És nemzeti költőink, az igazi nagyok, Balassa Bálint énekeiből, népdalainkból, balladáinkból, primitív meséinkből, üldözött mondáinkból merítettek ihletet és hitet és reményiséget. És daloltak, meséltek nem többé, mint régen, a főuraknak, a nemességnek, szóval az előkelőknek, hanem a népnek. A múlt században a művészet mecenásává a nép lett, a tömeg. Annak szükségletét elégítették ki a költők, mert immár a nép képviseli a nemzetet, a fajt.

Az előkelők, a kiválasztott osztályok, a felső tízezer privilégiuma volt régen minden, amit kulturának mondhatunk.

A múlt század demokratizálta a művelt világot. Ezzel a súlypont a népre esett vissza. A nép döngette a kultura kapuját és betöréssel fenyegette.

Ezt a mozgalmat is először az iparos, kereskedő államok és mindenekelőtt Anglia vette észre. És Angliában születik meg legelőször a modern értelemben vett művészet. Az a művészet, mely mindenkié, a szegényeké éppen úgy, mint a gazdagoké, és amely

142. SZARVASHÁZ. TERVEZTÉK:
KÓS ES ZRUMECZKY.

BÂTIMENT
DES CERFS.

BUDAPESTI ÁLLATKERT.

elsősorban, és különösképpen a nemzeté, a fajé. Amely művészet kifejezi minden alkotásában azt, hogy ő annak a fajnak terméke, amelynek szükségleteit akarja is elsősorban kielégíteni.

Azt mondhatnók majdnem, hogy, amiképpen a nemzeti irodalmat jellemzi az, hogy a fajnak, a faj gondolkozásának, tulajdonságának, érzésének, szóval lélkének mintegy inkruztációja, akként a képzőművészet is azzá akar válni.

A művészet négy hosszú századon át lassan, de feltartóztathatlanul haladt afelé a posvány felé, amelybe azután a XIX. században menthetetlenül belesülyedt.

A múlt században azután egyszerre megváltozik a világ belső képe. Megszületik a szocializmus és eddig századokon keresztül szunnyadó erők ébrednek fel a szabadságát kivívott népben.

A hatvanas években Ruskin, a modern angol művészet apostola, már hirdeti a világnak: a művészet mindenkié, adjatok művészetet a népnek, mert joga van hozzá.

És ugyanakkor hirdeti a hitetlen világnak a régi művészet csödbejutását is. Hirdeti, hogy a reneszánsz virágkorában is csak a klasszikus művészet egyszerű utánzása volt, minden belső tartalom nélkül; és ugyancsak Ruskin felfedezi a középkor művészetét. Ír, beszél, buzdít, tanít:

Adjatok vissza az életet a művészetnek és a művészetet az életnek, mert egymás nélkül mindkettő halott marad.

Tanításának ez a veleje.

Tanítványai: a praerafaeliták és Morrisék, diadalra viszik tanításait. Megszületik a modern művészet Angliában.

Érdekes az a dologban, hogy sem Ruskin, sem közvetlen követői nemzeti művészetéről sohasem beszélnek. Ők a művészet szocialistái és nem veszik észre, hogy egyúttal,

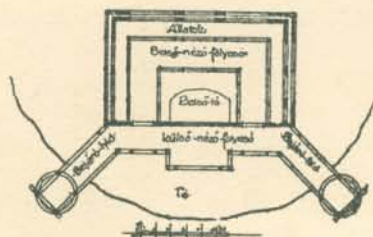
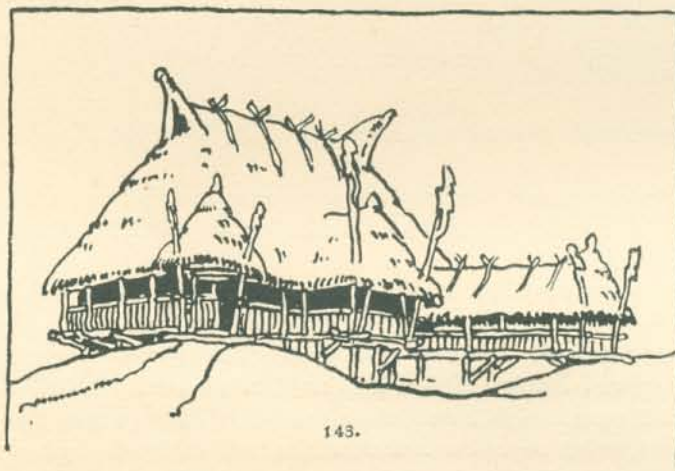
egyszerre, ösztönszerűen faji művészetet csinálnak.

Hogyan csinálták ezt meg, az a kérdés.

Az angol gyakorlati nép. Még művészi kérdésben is az. Amikor Ruskin a középkor művészetét állította követendő például népe elé, akkor öntudatlanul talán, de praktikus volt és hazafi volt.

Mert Anglia népébe a középkori művészet beimpregnálódott. Anglia telve van középkori műemlékekkel. A középkor művészetét az angol nép magáévá tette, azt a maga képére átformálta és soha azt cserben nem hagyta. A reneszánsz sohasem tudta meghódítani az angolokat, valamint egy germán népet sem.

Tehát Ruskin tulajdonképpen ezt is mondhatta volna: Nézzetek körül, ti művészek. Látni fogjátok azt, hogy nekünk van élő, még ma is élő művészetünk, melynek szülője

143. TERRARIUM. TERVEZTÉK:
KÓS ÉS ZRUMECZKY.

BUDAPESTI ÁLLATKERT.

a középkor, ne keressetek ti idegen földön idegen művészetet, hanem fejlesszétek tovább magunkét. Nemzeti művészet.

Ruskin ezt nem mondta, talán nem is tudta, hogy ez így van. De a gyakorlatban így érvényesült az ő tanítása. Prédikálta a modern művészetet és követői megcsinálták az angolok nemzeti művészetét.

A középkornak van egy másik művészi tanítása is, melyet a reneszánsz később elfelejtett. Ez az, hogy a művészetet nem lehet osztályokba, alosztályokba és még alsóbb osztályokba sorolni. A művészet egy. Művészet minden, ami szép. Tehát éppen olyan nagy művészet egy jó asztal, szék, vagy egy gyufatartó, mint egy kép, szobor vagy királyi palota, ha azt művészlélek igaz ihlettel alkotta meg. A középkorban nem is váltak el egymástól a művészet egyes ágai. Sőt a reneszánsz elején sem. Hiszen Michelangelo költő, szobrász, építész és piktör volt egy személyben és éppen úgy nem vetette meg egy bútortervezését sem, vagy egy könyvtábla megtervezését sem.

Későbbi korok aztán skatulyázták a művészetet. Osztályokat állítottak fel.

S bizony még ma is találunk ú. n. művészt, aki egyenesen sértésnek venné, ha őt egy ipari tárgy megtervezésével bíznák meg.

A középkor művészetének ezt a nagy egységét Ruskin, a szocialista, észrevette. Ez neki nagyon megfelelt.

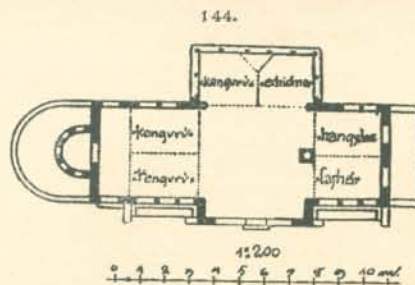
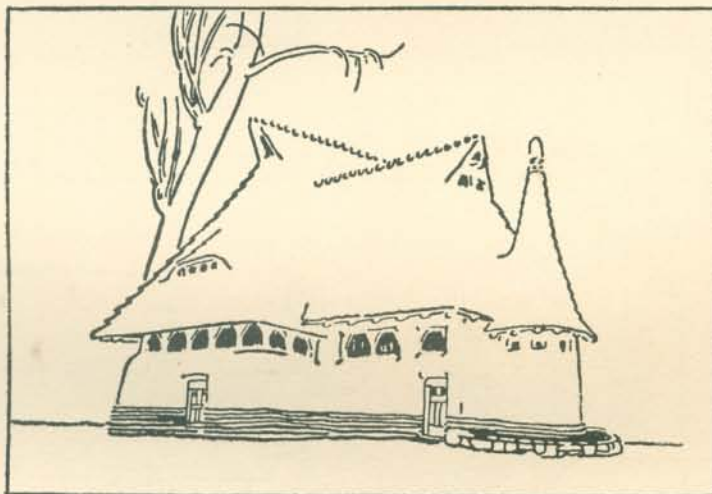
És ő, de különösen követői munkálkodásának sikerült a művészetet újra eredeti alakjába visszahelyezni.

Megszületik az iparművészetnek nevezett része a nagy művészi egységnek.

Morrisék aztán ezen elvek alapján dolgoznak: a népért, a népnek. Összegyűjtik hazájuk minden felhasználható régi alkotását, a katedrálisoktól kezdve a kispolgár és paraszt művészi alkotásáig, és egyszerű kunyhók primitív kemencéjéből születik meg a modern angol kandalló, gerendás szobák új életre kelnek művészi formában, a gentry modern udvarházaiban és a kereskedő meg gyáros nyaralóiban, és valamelyik fakarosszék volt a nagyapja a ma már világhírű Morriszéknek.

Felkeresik a régi skót várakat, a sok száz éves dűledező majorokat, tanyákat. Helyreállítják őket, mint múkincseket, mint nemzeti múltjuk művészi dokumentumait.

Régi, már feledésbe ment technikákat újítanak fel újra. A népművészet arra való házi termékeiből háziipart fejlesztenek, azt jó, a hazai viszonyokhoz, ízléshez szabott terveikkel, útmutatásaikkal képessé teszik kereskedelmi forgalomba való hozatalra és ver-

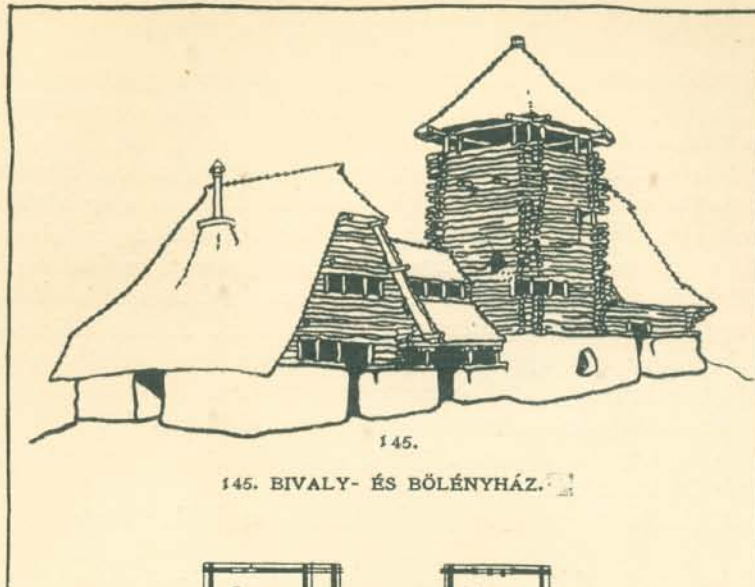

144. KENGURU-ISTÁLLÓ.
TERVEZTÉK: KÓS ÉS ZRUMECZKY.

BUDAPESTI ÁLLATKERT,

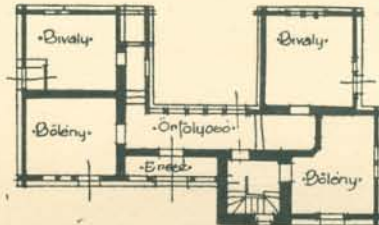
ÉCURIE
DE SARIGUES.

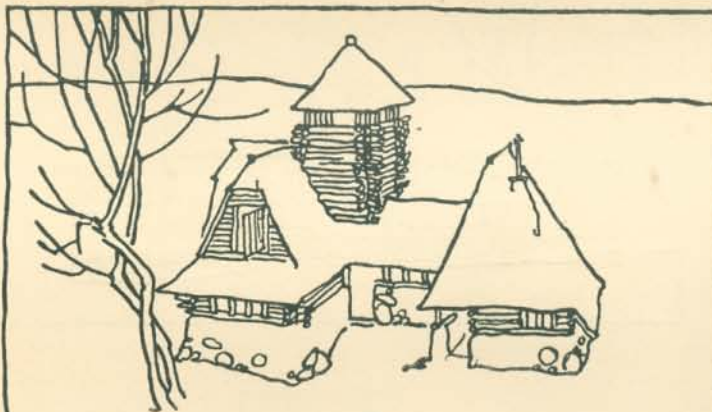

145.

145. BIVALY- ÉS BÖLÉNYHÁZ.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 M

146.

146. BIVALY- ÉS BÖLÉNYHÁZ A HEGYRŐL NÉZVE.
DEUX VUES DU BÂTIMENT DES BUFFLES ET DES BISONS.

senyképesé teszik a gyári
silány termékkel szemben.

Kiterjesztik figyelmüket mindenre, ami csak elképzelhető. A régi angol kertészetet újra jogaiba helyezik a francia kertészettel szemben, olcsó áron művészi könyveket nyomtatnak, azokat illusztrálják, bekötéseiket megtervezik és így a népet hozzászoktatják a szép szeretetűhez. Különösen ráfeküsznek teljes erejükkel az angol középosztály és kisember otthonának széppé, barátságossá, melegé és nemzeti vé tételére, abból a fontos elvből indulva ki, hogy a modern ember pihenő és szórakozó idejének legnagyobb részét ne korcsmában, kávéházban vagy idegen helyt, hanem otthon töltse. Hogy megbecsülje, szeresse otthonát a szegény, hogy vágyódjék haza. Ezért a munkásház és a cottage külső, belső megoldása válik egyik legfőbb programjukká és valóban Anglia ezen a téren bámulatreméltó eredményeket is ért el és mintául szolgált és szolgál ma is az egész világnak.

Angliának ezek a törekvései és megvalósításuk után a konstatalható siker nemcsak az egész művelt világ figyelmét keltette fel, hanem utánzásra is talált.

Legelőször Németország ismerte fel az angol törekvések nagy szociális

és nemzeti értékét és azokat a maga népének képeré átfórmálva diadalra juttatta otthon.

De megértette Ausztria is. És az osztrák nemzetiségeknek óriási segítsége, nagy fegyvere lett a művészetnek nemzeti alakítása és népszerűsítése. Tisztán művészi hatását pedig legjobban mutatja Bécs, melynek modern művészete ma világhírű és speciálisan

bécsi karakterű. De a nemzeti eszme hatalmas fegyverének ismerték fel e modern művészi törekvéseket különösen a kis nemzetek. Ismét a finnekről kell megemlékezniem, mint példáról.

Az ő helyzetök igazán kétségbeesztő volt. Egy 150 millió hatalmas nemzet fekdött rájuk, nyelvükre, alkotmányukra, hogy megsemmisítse őket. Kulturájuk volt, de nyelvük annyira rokontalan, idegen és ismeretlen, mint akár a mi magyar nyelvünk. Senkire nem számíthattak a nagy nemzetek közül, mert hiszen ki törődött volna velük azok közül, mikor semmiféle szál nem fűzte egyiket sem ehhez a kis, szegény nemzethez. A kulturájukhoz menekültek, az ősi, faji kulturájukhoz. De a világ erről keveset tudott — irodalmuk, írásaik nem jutottak az idegen nemzetek tudomására — nyelvük miatt.

Ekkor a művészet mentette meg őket.

A párizsi világkiállítás legérdekesebb épülete egy kicsiny, jelentéktelen pavillon volt, kívül egyszerű, belül majdnem szegényes. Kapuján az orosz sas tátogatta csőrét. Ez volt a finnek pavillonja.

És mindenki, az egész világ mégis tudomást vett róla, mert azt mondták, hogy: ebből tanulni lehet. Tervezője: Eliel Saarinen, egy csapásra virághírű építész.

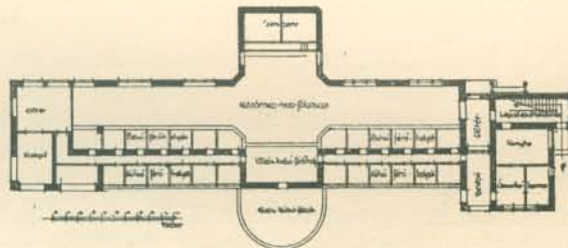
A pavillon belső freskóinak festője világhírű festő: ez volt Axeli Gallen Kallela. A világ azt mondta, hogy amely nép ilyen művészeket tud bemutatni, amely népnek ilyen kulturája van, annak a népnek élnie kell, mert arra szükség van. Az ilyen nép elpusztulása kára az emberiségnek. Tehát Finnországnak élnie kell.

És azóta tudják a nagy nemzetek és számon tartják Finnország dolgait és a cári birodalomnak nem lehet többé úgy bánnia velük, mintha — csak kergizetek volnának.

Miután ezeket így elég hézagosan elmondottam, végre jöjjünk haza és vegyük számba a mi művészi viszonyainkat. A szocializmust és annak kinövéseit ismerjük már —

147

147. MAJOMHÁZ. TERVEZTÉK:
KÓS ÉS ZRUMECZKY.

MAISON
DES SINGES.

BUDAPESTI ÁLLATKERT.

sajnos, mi is. Nemzetiségi kérdésünk is van. Tudjuk, hogy Magyarország ma nemzeti szempontból milyen állapotban van. Tudjuk különösen mi, akik Erdélyt valljuk hazánknak.

Nem akarom tárgyalni ezeket a dolgokat, csak felemlítettem.

Most pedig vegyük számba művészetbeni dolgunkat.

Először is művészetünk múltját.

Amikor nemzetünk, mint a népvándorlás utolsó hulláma, ide Európába bedobódott és itt Magyarországon letelepedett, bizony akkor valószínűleg roppant keveset tudott arról, hogy mi is a művészet.

Ősi kulturáját, ami bizonyára volt a magyarnak, magával hozta pogány vallásával, nyelvével, dalaival, lovaskatona érényeivel. De sátorban lakó, lovonjáró, pásztorkodó nép lévén, legfeljebb csak ipari termékeinknek durváját készítette maga. Bizonyára voltak szíjgyártói, fegyver- és lószerszámkovácsai, tímárjai, szücei, asszonyaik talán fontak, szöttek egyetmást.

Amikor itt rendes állami életüket élni kezdték, amikor templomokat, állandó házakat kezdtek építeni maguknak, akkor a román művészet volt elterjedve a keresztény világon.

Szent István idegenből, különösen Bajorországból behívott építőmesterei román stílusban építették az ország első templomait, monostorait és várait.

Ezután az Árpádok kihalásáig, tehát Magyarország nemzeti királyai korában, a középkori román stílus az uralkodó stílus.

Az Anjouk a gótikával egyidejűleg jönnek az országba. A különböző házból származó királyok alatt végig, Mátyásig mondjuk, gótikában épül és készül minden művészi holmi az országban.

Mátyás kezdi Olaszországból portálni a renesszánszot.

De Mátyás meghal és vele az ország szerencséje.

Kezdődnek a török és német elleni küzdelmek és Magyarországnak darabokra szakítása. A nemzet minden idejét a pusztá életéért való küzdelme foglalta le ezután. És bár Erdélyben Bethlen Gábor meg I. Rákóczi György idejében, a nyugalmasabb időkben, rögtön megindult nagy lelkesedéssel a félbeszakadt kulturális munka, de ez is hamarosan vérbe fullad és azután a múlt század elejéig, sőt igazában 1868-ig, igazi, zavartalan békemunkáról szó sem lehet. Vigyázzunk csak! Mit látunk ebből?

Nemzetünk az Árpádok és a vegyesházi királyok alatt dolgozhatott. Tehát a történelmileg középkornak nevezett időben. Dolgozott is. Elfogadta a román és gót stílust és idegen tanítómestereitől eltanulva, megértve azt, maga alkotott tovább ez irányban és a maga igényeihez szabta azt. Ezt megmaradt, bár kevés számú műemlékeink bizonyítják.

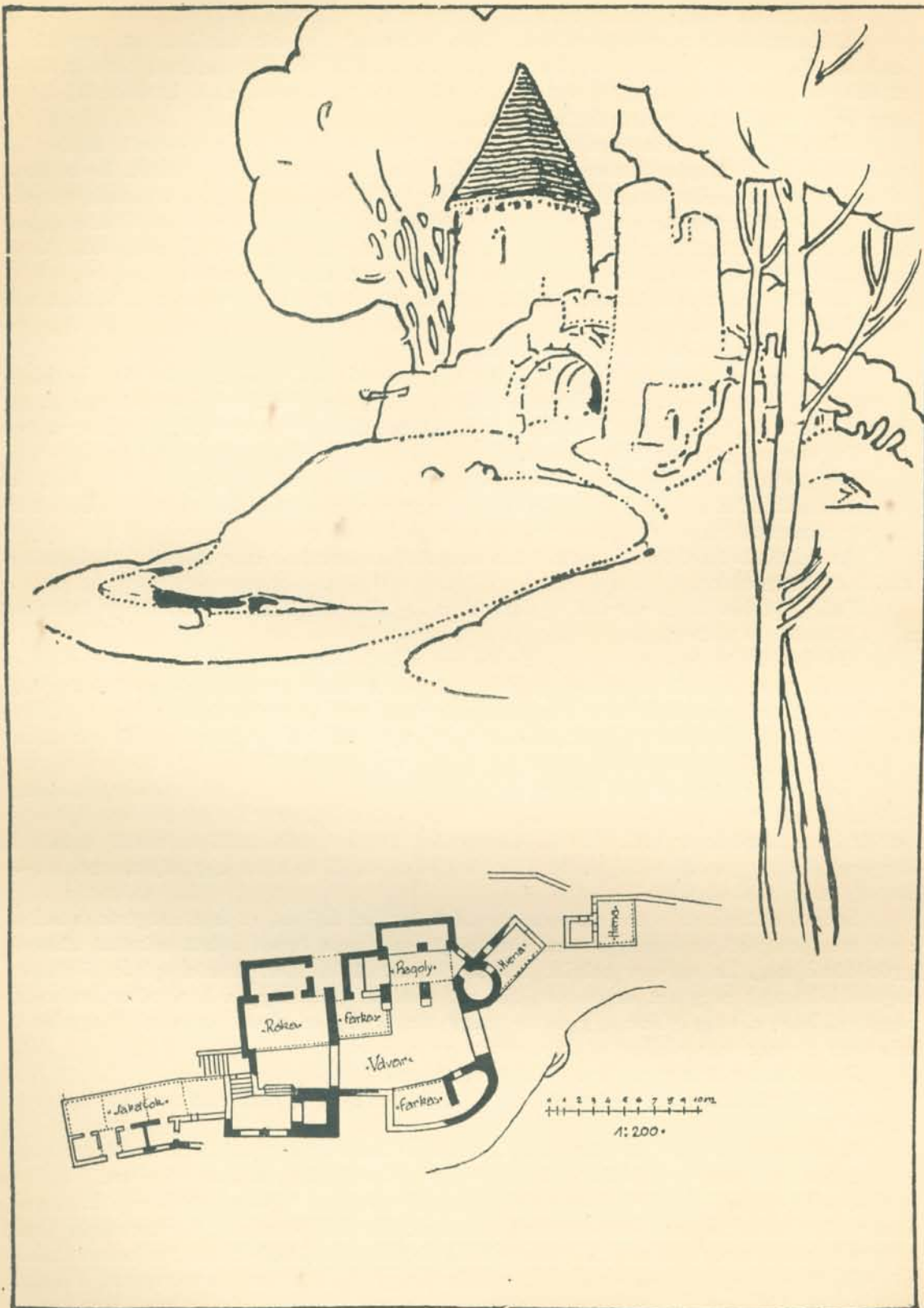
A középkor művészete volt tehát őseink elfogadott művészete egykoron. Azután nem jött más. A renesszánsznak csak szelét érezte nemzetünk, ideje nem volt azt feldolgozni. És akkor egyszerre jön a XIX. század és Magyarország nyugalomhoz jut végre. Irodalmunkról már szólottam. Ennek, ha hiányosan is, megvolt a működése mindig. Irodalmi alkotásaink mindig voltak, minden korban, és ha sok elpusztult is, megmaradt valami, amire támaszkodva az utódok folytathatták a munkát. Folytatták is.

Nemzeti irodalmunk tehát volt és van, él. Összeforrott újra a nemzet igazi gerincével, a néppel és talán nem is válik el egyhamar tőle.

De művészetünkkel nem így vagyunk ám.

Mint mondtam, abban az időben, amidőn Ruskinék hatása alatt Anglia már megvalósítja művészetében a modern szocializmus elveit és egyuttal faji, nemzeti művészetét is megalapozza és amidőn ezeket az elveket az egész Európa minden nemzete, hatalmas és kicsiny, elnyomó és elnyomott nemzete magáévá teszi és lassan-lassan diadalra juttatja, abban az időben mi nemcsak nem tettünk, nem dolgoztunk semmit, hanem még igazságait sem akartuk elismerni a már diadalt aratott elvnek, sőt egyáltalában nem akartuk hinni, hogy ebben az irányban kell tennünk valamit.

148. KUTYAFÉLÉK, BAGLYOK VÁRROMJA.
TERVEZTÉK: KÓS ÉS ZRUMECZKY.

148.

BUDAPESTI ÁLLATKERT.

BÂTIMENT DE L'ESPÈCE
CANINE ET DES HIBOUX.

Művészeink voltak, de művészetünk nem volt.

Elérkeztünk a ma művészetéhez. És mit látunk? Vannak festőink, sőt vannak jó festőink. Festenek képeket, sőt magyar tárgyú képeket is. De érezzük, tudjuk, hogy ez nem az igazi még. Amiért valaki zsinóros ruhába öltözik, nem következik, hogy magyar is az. Csak a ruhája biztosan az.

Hiszen Jankó János is csinált magyar képeket, sőt az öreg Barabás Miklós is. És ezek legalább magyar emberek voltak. Ezek érezték a föld, a nép lelkét. És mégsem csináltak nemzeti pikturát. Aztán ott van világhírű Munkácsynk. Ne áltassuk magunkat, Munkácsy egyéniség volt, hatalmas művész volt, akart magyar lenni, de nem tudott az lenni. Internacionális művész lett Párizsban. Idegen volt a lelke ettől a földtől. Csak a neve, a származása, mondjuk a hazája, volt magyar, pikturája nem.

Iskolát nem csinált. Voltak tanítványai, de követője alig volt. És ezek között sem akadt magyar egy is.

Zichy Mihállyal éppen így vagyunk.

És a mai piktörök? Vannak közöttük praerafaeliták, Klímt-követők, Lenbach-követők, Píloty-iskolások. Vannak impresszionisták, naturalisták, sőt Gauguinisták is, sőt vannak, akik őszinte, igaz szívvel keresik művészetükben a magyar nemzeti irányt.

De nemzeti pikturánk még sincs.

Szobrászaink?... Egyetlen szobrászunk volt, akinek rajongó magyar lelke volt, aki érezte fajának lelkét, aki meg is indult diadalmasan a nemzeti művészetútján; de ezt az embert elvette tőlünk a sors. Fadrusz János meghalt fiatalon.

Az építőművészet és a lakásművészet legutoljára mozdult meg nálunk. A legeslegutolsó években csak.

Pedig a többi képzőművészeti ágakat is ez foglalja magában, ez kell hogy irányítsa a szobrászatot és pikturát is.

Érdekes közönségünknek a gondolkozása efelől. Közönségünk, a művelt osztályt is odaszámítom, általában csak a pikturát és szobrászatot tartja művészetnek. Pedig hiszen mégis talán csak fontosabb a ház, a lakás berendezése, mint a falon lógó kép. És rendszeren a falunkhoz válogatjuk hozzá a képet és nem a képhez építünk házat magunknak.

Tehát ha közönségünknek művészetben való kielégítéséről kell gondoskodnunk, akkor elsősorban házat kell művésziesen felépítenünk, lakását izlésesen, mai modern igények szerint berendeznünk és csak miután már gondoskodtunk minderről, az utolsó pohárról, függönyről vagy porcellánról, akkor, és csak akkor, kerülhet a sor egy képre, szoborra — ha ugyan még pénz van.

Sajnos, nálunk ez a sorrend nem tartódik így be. Sajnos, ez közönségünk és kultúránk szempontjából és bizony-bizony közönségünknek nem éppen fejlett művészi izléséről győződünk meg, ha egy-egy polgári lakásba betekintünk. Mert közönségünk általánosságban kikacagja még azt az embert, aki azt meri állítani, hogy a ház, bútor, szőnyeg, függöny, könyv, vagy pláne egy pohár vagy tányér éppen olyan művészi tárgy lehet, mint egy aranyrámás olajfestésű kép, vagy egy szobor.

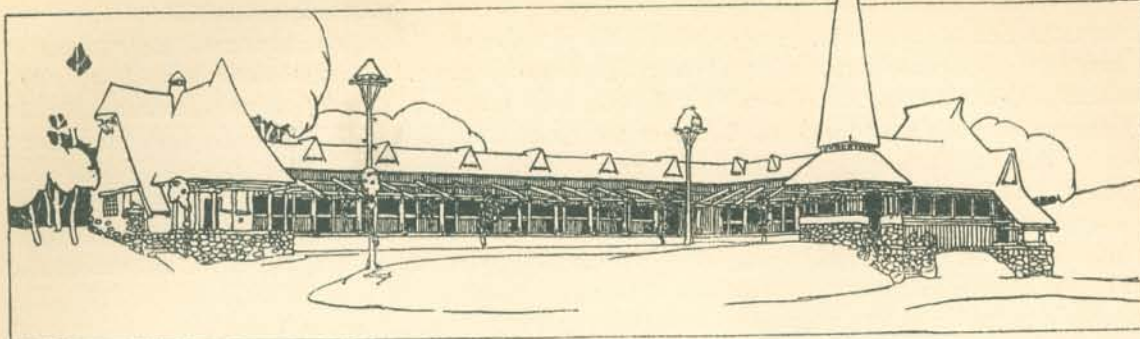
De térjünk vissza a magyar építőművészetéhez.

Végre művészeink is megérezték az idők szelét és igyekeznek nemzeti irányban dolgozni.

Akad egy zseniális művésznk, Lechner Ödön, aki egy csapásra, merészen megalkotja épületeit, amelyekkel forradalmat idézett elő az egész magyar világban.

Ő abból indult ki, hogy nekünk magyaroknak semmi olyan tipikus alkotásunk nem volt a múltban, amit modern architektúránk alapjául, kiindulásául vehetnénk. Csak ornamentikánk van. Ő tehát indus elemekből, barokk vonalakból és magyar ornamentikából alkotott a maga számára egy külön stílust. Így született az Iparművészeti Társulat palotája, a Földtani Múzeum és a Postatakarékpénztár, amelyekre aztán kimondották, hogy magyar stílusuk van.

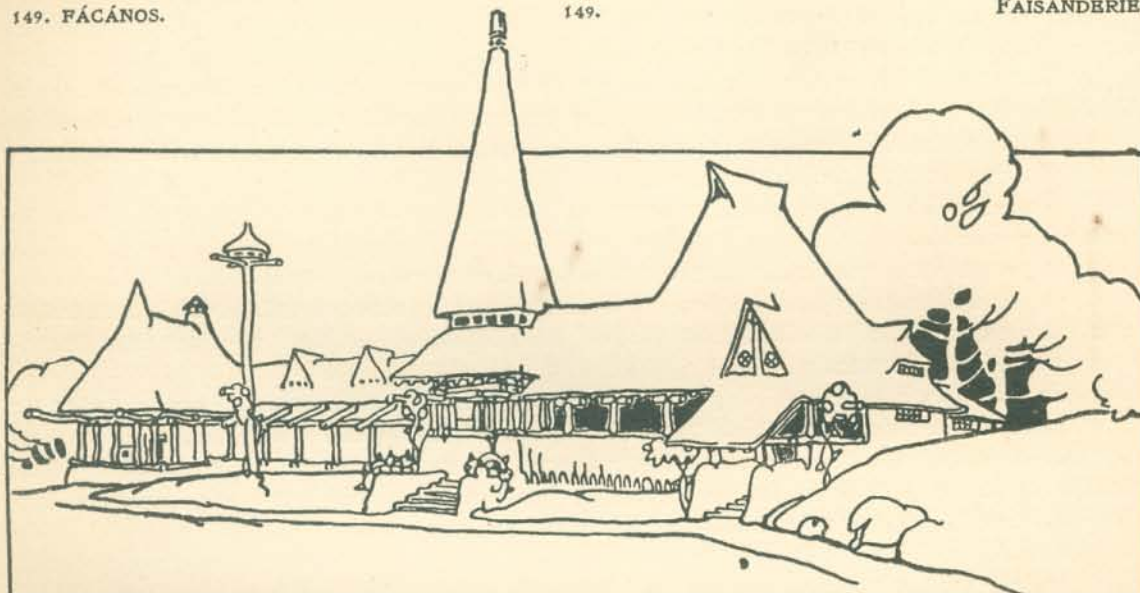

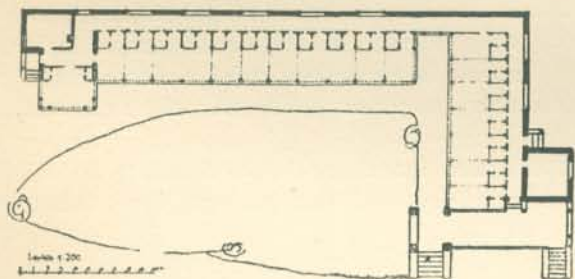
149. FÁCÁNOS.

149.

FAISANDERIE.

150.

150. FÁCÁNOS.

FAISANDERIE.

TERVEZTÉK: KÓS ÉS ZRUMECZKY.
BUDAPESTI ÁLLATKERT.

Mindenik egy zseniális művészléleknek csudálatos alkotása. De egyúttal óriási tévedése is.

Hanem míg ő csak tévedett, de mindenestre már példájával, tanításaival, buzdításaival megmutatta azt, hogy igenis keresni kell a magyar művésznak azt az utat, mely művészetét nemzetivé teszi, addig tanítványai, illetőleg utánczói, bűnösök voltak, mert belső meggyőződés nélkül követték mesterüket és pedig csak a külsőségek másolásában.

Gondoljunk csak arra, hogy hogyan mondott csődöt az egykor annyira népszerű

népszimnű. Mert csak a nép külsőségeit vitte színpadra, nem a lelkét is.

Ma már konstatálhatjuk, hogy a zseniális Lechner Ödönünk magyar stílus-törekvése csődöt mondott.

Voltak és vannak még Lechneréken kívül is új irányokkal kísérletezők. Egyik csoport a Felső-Magyarországon elterjedt és Lengyelországból származó renesszánszot akarná nemzetünk stílusává tenni, vannak, akik az olasz renesszánszot óhajtanák kissé reformálva és magyar díszítő motívumokkal feldíszítve forgalomba hozni, vannak, akik Németországból importálnának ide modern irányokat és azokat akarnák a mi képünkre szabni.

Szóval érezzük a szükségét immár az újnak, annak, hogy a modern, nemzeti Magyarországnak szüksége, égetően szüksége volna immár arra, hogy megmutathassa, hogy igenis vannak képességei arra, hogy a maga képére formált művészettel dokumentálja kulturális önállóságát.

De csudálatosképpen a legeslegutóbbi esztendőikig senki a keresők közül nem keresett ott, ahol talán legelsőbben is keresnie kellett volna.

Senki sem gondolt arra, hogy hátha talán népünk tartotta, őrizte meg azokat az alapokat, melyekre építeni lehessen.

Költőink a néphez fordultak, míhelyt nemzetiék akartak lenni és kincseket találtak, művészeink pedig idegenbe futottak, míhelyt szükségük volt rá. Igaz, hogy onnan kész művészetet hozhattak maguknak haza rögtön, nem kellett azt nagy fáradsággal összezedni és apró morzsákból összeépíteni.

Ne felejtjük azonban el, hogy éppen építőművészeinknek talán 99%-a idegen származású . . .

De végre mégis eszünkbe jutott a nép is. A magyar nép, amely házat épít magának ma is, bútort is csinál, kertet is alakít, vásznat, pokrócot sző, kivarrja azt, ruhát varr, farag és fest; és mindnyájunk tudtával csudálatos, semmi más népéhez nem hasonlatos ornamentikája van.

És hát tulajdonképpen úgy-e a nép a nemzetnek, a fajnak gerince? Ha mi a fajnak művészetét akarjuk kialakítani, hát legalább is meg kell vizsgálnunk, ha vajjon népünk csinált-e és csinál-e valami olyast, amit mi nemzeti stílusunk alapjául fogadhatunk el? És amíg ezt meg nem vizsgáltuk, szabad-e addig kísérleteznünk idegenből kolportált holmival közönségünk, tehát nemzetünk bőrére?

Ezt látjuk be ma mind többen és többen. És járjuk immár sokan a magyar nép falvait: építészek, piktorok, iparművészek.

Esztendőkön keresztül barangoáltam Erdély földjén én is. Mert néhányan éppen Erdélyt választottuk kutatásaink terepümmé. Erdélyt, melynek népe olyan csudálatosan megőrizte számunkra ősi voltunk irodalmi emlékeit. Erdélyt, mely aránylag szerencsésében, elzártabban fejlődhetett mint országunk többi részei, mely legmesszebbre esik Nyugat-Európától. Jártam ezt a földet, amelyet jobban is szerettem mint akármí más, melyet szűkebb hazámnak vallok, melynek földjéhez, népéhez több szál kötí lelkemet mint bármely más földhöz.

Kerestem és találtam csodálatos dolgokat, találtam igazságokat. Nézttem és láttam.

Láttam, hogy amit mostoha, véres idők művészetünk fejlődésében megakasztottak, az nem halt azért meg, hanem tovább élt népünknel.

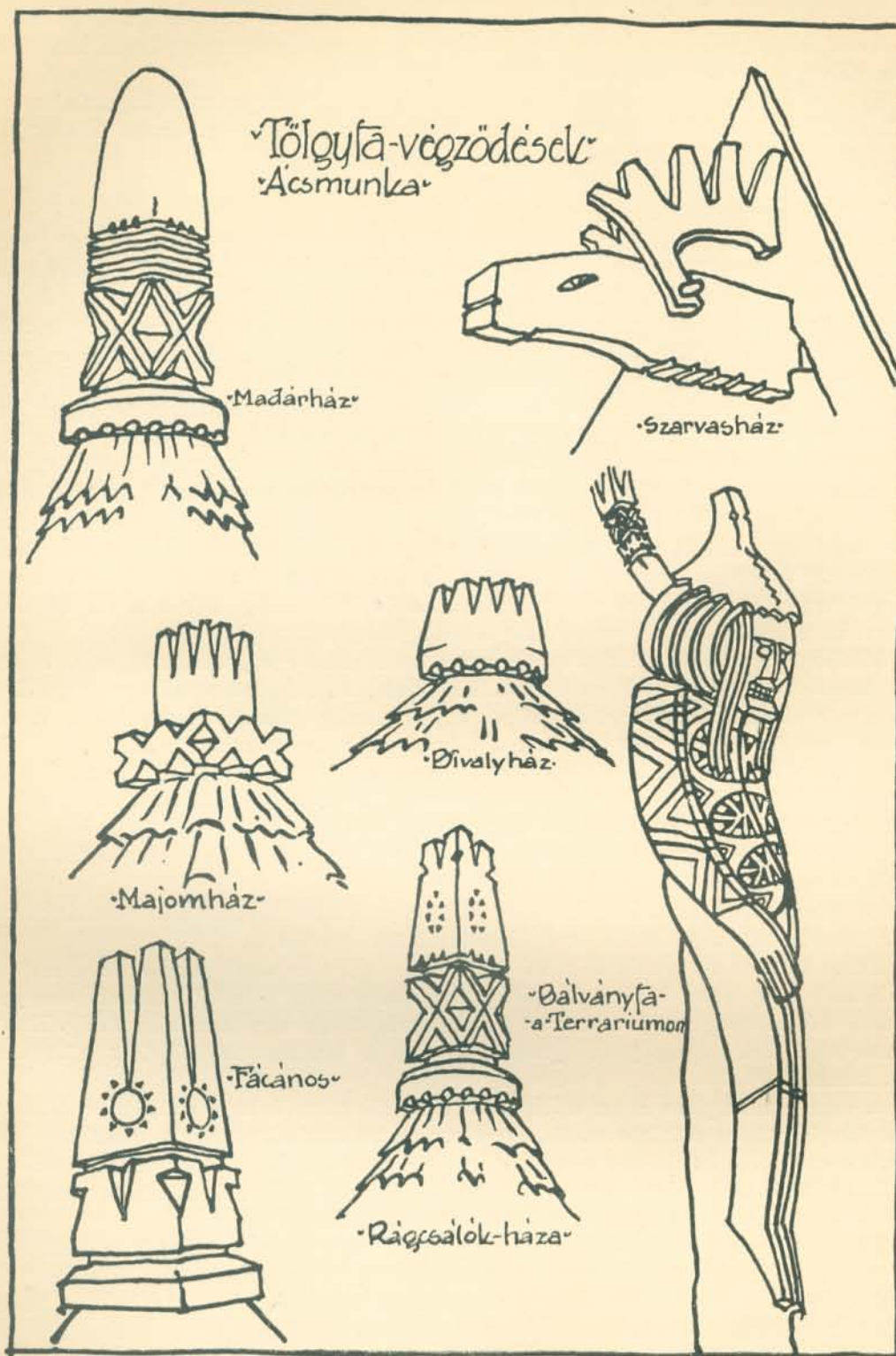
A mohácsi vész előtti boldog idők nagy művészi alkotásait lerombolták ugyan a későbbi századok. Városaink, kastélyaink, váraink elpusztultak, vagy legalább is nem fejlődtek tovább.

Polgárságunknak, főurainknak, egyházainknak, szóval művészi termelésünk fogyasztóinak a maguk, életük, vagyonuk biztosításával kellett törődniök, középnemességünk vagyoni és szellemi ereje kimerült a haza és vallás védelmezésében. Művészetünk ilyen körülmények között teljesen visszafejlődött. De nem halt meg, csak elrejtőzött. Elrejtőzött oda, ahova nemzeti irodalmunk, nyelvünk is: a nép közé.

És a nép nem hagyta azt sem elveszni. Dédelgette, melengette azt, őrizte és ápolta azt.

Az új művészet, a renesszánsz nem vonulhatott tehát be hazánkba, de a régi, a középkori művészet megmaradt itt.

151. TÖLGYFA-VÉGZÖDÉSEK.
KÓS ÉS ZRUMECZKY ÉPÍTÉSZEK TERVE.

151.

CHARPENTES
DÉCORATIVES.

BUDAPESTI ÁLLATKERT.

Erdélybe a német lovagrend, meg a szászok hozták a nyugati kultúrát, tehát a művészetet is. Itt fejlesztették azt tovább kerített városaikban. Innen áradt aztán kifelé, a megyékbe és a székelység közé.

Erdély külön fejedelemséggé alakulása után azután megszűnt a kapcsolat a Nyugattal. Amit a középkor itt hagyott, az itt maradt, de új nem jött hozzá. Ezután tehát magára hagyatva fejlődik tovább az erdélyi művészet.

Ekkor, ezekben az időkben alakul át népi művészetté.

És természetesen a szászok által idehozott idegen művészet nem zárkózott el a népi, és pedig magyar népi hatásoktól. Amiképpen a magyarság és székelység elfogadta a Királyföldről kiáramló művészetet, úgy a Királyföld zárt városainak művészete is bebocsátotta a megyékből és Székelyföldről beáramló művészi hatásokat.

A Királyföld városai szász városok, művészete a szász nép művészete, de speciálisan erdélyi szász művészet lett belőle, nem maradt meg németnek. A Királyföld művészete ma már a miénk is, magyaroké.

Hogy a mi turáni népünk a szászoktól átvett középkori művészetet hogyan tudta magáévá tenni, hogyan tudott belőle nemzetit, magyart csinálni, azt láttam, amint a két Küküllő mentén haladtam, faluról falura felfelé. Láttam, hogy hogyan jelenik meg itt is, ott is valami más vonal, valami újabb szín, hogyan lesz egyre minden ismerősebb, amint közeledem a Hargita felé, a székely hegyek világába és egyszer csak éreztem, hogy immár itthon vagyok, az én embereim között, az én világomban. Ott voltam akkor a hegyvidéken, az unitárius székely magyarok között. Innen kezdve azután tovább, a Bucsinon is túl, a gyergyói hegyvilágban, a fenyőerdők világában és le Brassóig már minden, de minden magyar. Itt érintetlen még a magyarság minden idegentől.

Minden, de minden mintha az ősi volna itt a székely hegyek között még. A gerendából összerótt házak csúcsos tetejükkel, cifrán faragott, tulipántos, csillagos kopjafával a hegyén, a rovátkolt, festett, galambbúgos kapuk, amire pálmát, napot, holdat és csillagot, madarat és virágot vés a székely. Udvarán a csüre tornácos, a kútja gémes kút; viselete különbözik minden más viselettől, beszédje, mintha a Halotti beszéd idejébeli magyar szájából hallanám. Mintha semmit sem akartak volna változtatni a régin, hogy maradjon minden úgy, mint egykor régen volt.

Jártam, csavartam Erdély más vidékein is. Megjártam Toroczkót és Kalotaszegét is és mindenütt ezt az eredményt kaptam.

A szászok hozták ide talán még őshazájukból a tudást, a szerkezetet. Tőlük tanulták el magyarjaink az építkezést és sok egyebet is.

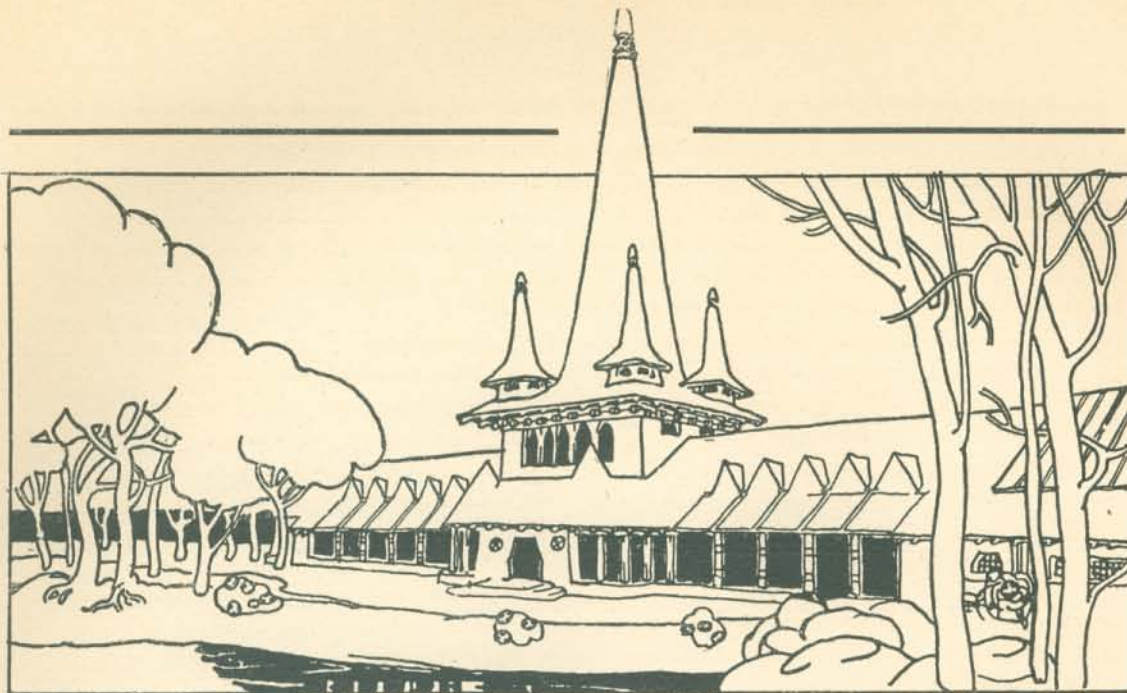
Közös tehát a tő, amelyről a két különböző nép művészete fakadt. Szerkezeti, sőt formai különbség sincs a kettő között, mégis más a szász és más a székely magyar, a toroczkói és kalotaszegi nép művészete. És ha más is, mégis van bennük közösség. Közössé, rokonná teszi őket az ország, az éghajlat, a sors, a história közössége, és különbözővé a faji karakter.

A szász vártemplom is az erdélyi művészet alkotása, mint a székely és kalotaszegi falvak templomai, ez a közös vonás, ezért van mindkettőnek tornyán körüljáró tornác és a cinterem körül köfal, de az egyiket szász ember csinálta, a másikat magyar. És ha a szerkezet mindkettőn ugyanaz is, ha nem is lehetne találni a kettő között más lényeges különbséget, akkor ez maga az, ami a kettőt mássá teszi.

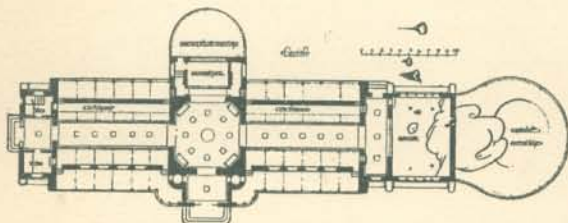
Tehát lám, ugyanegy földön, ugyanegy sorsban két nép él egymás mellett hosszú századokon keresztül: a szász és a magyar. A magyar a szász által idehozott stílust átveszi és ő is ad annak ízt, ornamentikát. És hosszú századok eltelte után, miután folytonosan érintkeztek egymással, folytonosan felhasználták további időkben is egymás művészi tanulságait, ma, annyi idők múltán, mégis két, egymástól teljesen elütő, egymástól pregnánsan megkülönböztethető művészetet találunk egymás mellett.

Ezt a különbséget pedig semmi más nem adja művészi termelésüknek, mint faji különbségük. A germán faj ugyanazt másképpen csinálja mint a turáni.

152.

152. MADÁRHÁZ.

VOLIÉRES.

TERVEZTÉK: KÓS ÉS ZRUMECZKY.
BUDAPESTI ÁLLATKERT.

Van tehát a mi szegény magyar népünknek művészete, amely csak az övé, amelyet ő alakított, formált és szűrt át a maga turáni lelkén olyanná, amilyen ma.

És művészeink mégis idegenből akarnának művészetet hozni nekünk?

Népünkben megvolt a nemzeti erő, mellyel az idegen művészetet saját képére tudta formálni és művészeinkben nem volna elég erő ezt a népi művészetet nemzeti művészetté formálni?

Egy Arany, Petőfi, Jókai, Mikszáth

elég erősek és elég magyarok tudtak lenni, hogy a népköltészetből, a népnyelvből meg tudták csinálni, ki tudták váltani klasszikus írásművészetüket és művészeinkben ez az erő teljesen hiányoznék?

Az alap megvan, csak építeni kell tudni rá.

És az alap ép, egészséges, megbirja nemzeti művészetünknek még oly hatalmasra építendő épületét.

Más alapra pedig nem építhetünk, mert más nincsen.

A fajok harcát csak a magunk fegyvereivel harcolhatjuk meg győzedelmesen. Mint egykor őseink, akik Ázsiából idehozott különleges lovasharcmodoruknak köszönhetik, hogy ezen a földön megmaradhettek.

A művészet nyelve internacionális. És ha a mi jövő művészetünkről azt fogják látni a nemzetek, hogy mi csak a náluk produkáltat tudjuk jól-rosszul utánózni, magunk meg képtelenek vagyunk külön faji, nemzeti sajátosságainkat belevinni művészi termelésünkbe, vagyis ha mi csak idegen művészetek vazallusaiként tudunk megjelenni a nemzetközi versenyen, akkor megérdemljük azt, hogy politikailag is csak más nemzet vazallusai maradjunk.

Ezt fogják gondolni, ezt fogják mondani és igazuk is lesz. Mert minden faj csak azt a helyet vívhatja ki és tarthatja meg a nemzetek sorában, amelyért megfelelő kulturértéket tud fizetni.

